(487) "चक्षिङ् व्यक्तायां वाचि"

(II-अदादिः-1017. सक. सेट्. आत्म.)

"अयं दर्शनकर्मा च; यथा–'विश्वा रूपाऽभिचष्टे शचीभिः।' इति। प्रायेणायमाङ्पूर्वः।" इति माधवधातुवृत्तिः।

[1]ख्यायकः-[A]यिका-क्शायकः-यि का, [2]ख्यापकः-पिका, क्शापकः-पिका,
[3]चिख्यासकः-सिका, चिक्शासकः-सिका, चाख्यायकः-यिका,
चाक्शायकः-यिका;

ख्याता-क्शाता-त्री, ख्यापयिता-क्शापयिता-त्री, चिख्यासिता-चिक्शासिता-त्री
चाख्यायिता-चाक्शायिता-त्री;

—ख्यापयन्-क्शापयन्-न्ती, [4]चिख्यासन्-चिक्शासन्-न्ती; —,
ख्यास्यन्-क्शास्यन्-न्ती-ती, ख्यापयिष्यन्-क्शापयिष्यन्-न्ती-ती, चिख्यासिष्यन्-चिक्शासिष्यन्-न्ती-ती;

[5]आचक्षाणः, ख्यापयमानः-क्शापयमानः, चिख्यासमानः-चिक्शासमानः,
चाख्यायमानः-चाक्शायमानः;

ख्यास्यमानः-क्शास्यमानः, ख्यापयिष्यमाणः-क्शापयिष्यमाणः, चिख्यासिष्यमाणः-चिक्शासिष्यमाणः, चाख्यायिष्यमाणः-चाक्शासिष्यमाणः;

आख्याः-आख्यौ-आख्याः; — —

---

1. 'आर्धधातुके' (2-4-35) इत्यधिकृत्य, 'चक्षिङः ख्याञ्' (2-4-54) इति ख्याञादेशो विधीयते। भाष्यकृता 'ख्शादिरयमादेशः', असिद्धकाण्डे णत्वप्रकरणानन्तरं, 'शस्य यो वा' (वा 8-4-39) इति वचनमभ्युपगतम्। ततश्च यत्वं वैकल्पिकम्। यत्वपक्षे, 'आतो युक्—' (7-3-33) इति युगागमे इदं रूपम्। यत्वाभावपक्षे, खकारस्य 'खरि च' (8-4-55) इति ककारे क्शायकः इति रूपम्। एवमार्धधातुकप्रत्ययेषु सर्वत्र रूपद्वयं बोध्यम्।
2. आदन्तलक्षणः पुक्। एवं ण्यन्ते सर्वत्र ज्ञेयम्।
3. आदेशभूतस्य ख्याञोऽजन्तत्वेन, 'एकाच उपदेशेऽनुदात्तात्' (7-2-10) इतीण्निषेधः। एवं सन्नन्ते सर्वत्र ज्ञेयम्।
4. सनः प्रकृतिभूतस्य ख्याञः ञित्करणात् सन्नन्तात् शतृशानजौ भवतः।
5. शानजः शित्त्वेन सार्वधातुकत्वात्, ख्याञादेशो न। शपः 'अदिप्रभृतिभ्यः—' (2-4-72) इति लुक्।

A. 'क्षिप्रं ततोऽध्वन्यतुरङ्गयायी यविष्ठवद् वृद्धतमोऽपि राजा।
आख्यायकेभ्यः श्रुतसूनृवृत्तिरम्लानयानो मिथिलामगच्छत्॥' भ. का. 2.44.